

Particularitats de l'ecosistema mediàtic reusenc

Repassant les diferents publicacions que s'han editat com a resum de les trobades que la Secció Filològica ha anat fent per diferents indrets dels Països Catalans, només he trobat una ponència que parlés de temes referits a la comunicació, concretament la titulada «Llengua i comunicació en l'era digital» pertanyent a Toni Mollà i que fou presentada l'any 2007 (Mollà, 2008). El text publicat constitueix al meu entendre una afinada reflexió sobre l'impacte que en els darrers temps estan provocant els canvis estructurals en aspectes socials, econòmics, polítics i tecnològics i com aquests han afectat de ple l'estructura comunicativa de tots els països de l'anomenat primer món; l'autor resumeix la seva tesi dient: «Els factors comunicatius allòctons [...] han pres una rellevància suprema per davant dels autòctons. [...] El pes del passat, la llengua tradicional o la continuïtat cultural ja no tenen [...] el mateix paper de cohesió social que fa tan sols unes dècades. La continuïtat territorial, cultural i lingüística es clivella en diferents sentits i esdevé cada dia més complexa».

En definitiva, el nou context global de la comunicació social que es dibuixa des de fa anys gràcies a les tecnologies de producció i de difusió té també una incidència directa en l'àmbit local, i afecta particularment aquells territoris que disposen d'un ecosistema comunicatiu específic, vinculat principalment a una cultura i llengua pròpies.

L'exemple que pretenc exposar, concretament el de Reus i la seva àrea d'influència comunicativa, explica perfectament la problemàtica que genera el nou paradigma de la comunicació social, molt especialment en determinats entorns socials que han estat configurats a partir d'elements de tradició històrica i també d'una determinada evolució de la seva estructura social i cultural.

1. ABANS QUE RES, ALGUNES PRECISONS SOBRE EL CONCEPTE D'ECOSISTEMA COM A RECURS PER A DESCRIBRE LES PARTICULARITATS DEL SISTEMA DE COMUNICACIÓ SOCIAL REUSENC

En biologia, un *ecosistema* és una unitat funcional constituïda per un *biòtop* i els organismes que hi habiten. Un *biòtop* és un espai ocupat per una *biocenosi*, la qual és a la vegada una comunitat d'organismes mútuament condicionats que ocupen un territori definit.

És possible traslladar el concepte d'*ecosistema* a la realitat social, en la mesura que hom parla sovint d'*ecologia humana*, disciplina que estudia el desenvolupament i l'organització de les relacions funcionals d'una comunitat integrada per persones. Si ens centrem en un aspecte concret, podem parlar de l'*ecosistema mediàtic* configurat per una realitat territorial específica, en aquest cas Reus i comarca, el qual està integrat pels mitjans de comunicació social que hi desenvolupen la seva activitat i que tenen com a objectiu fer un servei i arribar a les persones que viuen en l'esmentat espai i que formen una particular *biocenosi* de naturalesa social.

Al nostre parer, l'*ecosistema mediàtic reusenc* presenta actualment un seguit de particularitats específiques, sobretot si el comparem amb altres espais de comunicació catalans semblants. Aquests trets específics tenen molt a veure, en primer lloc, amb la pèrdua històrica del lideratge en la premsa escrita; en segon lloc, amb com els mitjans audiovisuals han anat ocupant el seu lloc, i, finalment, amb els interrogants que planen sobre el conjunt dels mitjans existents a causa del canvi de paradigma i la incertesa que això representa per a tots els agents del sector.

El cas reusenc s'emmarca, doncs, perfectament en el context mediàtic actual on es produeix aquesta lluita constant entre els factors comunicatius allòctons i els autòctons i la conseqüència que això té en la configuració dels ecosistemes. En resum, la pèrdua de pes dels mitjans convencionals i, com a conseqüència, la pèrdua d'identitat territorial, cultural i política.

2. QUÈ DIU LA TRADICIÓ: UN ESPLENDENT FINAL DEL XIX I UN INTERESSANT PRIMER TERÇ DEL XX

La majoria dels historiadors (Casasús, 1987) de la premsa de casa nostra coincideixen a remarcar el pes transcendental que tingueren els mitjans escrits cap a finals del XIX i el primer terç del XX, i més en concret abans de la dictadura de Primo de Rivera. Com ja és conegut, en el decurs d'una part important d'aquest període, la capital del Baix Camp fou la segona ciutat de Catalunya pel que fa a nombre d'habitants i ocupà el mateix lloc, sempre després de Barcelona, pel que fa al nombre de publicacions periòdiques escrites. Els documentalistes han arribat a comprovar que en aquest període s'editaren a Reus més de set diaris i fins a cinquanta-vuit setmanaris (Guillamet, 1983).

Cal situar aquesta explosió de la premsa autòctona en un context econòmic i cultural precís, com el que va viure la societat reusenca en els períodes mencionats; també cal tenir en compte que en la mateixa època es va produir l'emergència dels primers moviments a favor de la recuperació de la llengua i la cultura nacionals. En concret, Casasús vincula aquests fets amb el naixement dels primers diaris en llengua catalana (Casasús, 1987). Pel que fa a Reus, alguns exemples d'aquests vincles els tenim en la publicació, a finals del XIX, de *Lo Sometent* i *L'Autonomista*; a més, els avatars polítics del primer terç, i sobretot la dictadura primoriverista, provocaren, per contra, la desaparició de mitjans escrits, entre d'altres la del setmanari *Foment*, òrgan del pensament republicà (Anguera i Cabré, 1979).

Com ja hem dit, l'etapa més brillant del període va ser la que va transcórrer entre la fi de la dictadura i la Guerra Civil, uns anys en què l'opinió publicada va contribuir de manera decisiva al debat polític; això que diem fou possible gràcies sobretot a dos diaris paradigmàtics: per un costat, el *Diario de Reus*, nascut el 1859 en castellà i convertit en *Diari de Reus* el 1933, i *Les Circumstàncies*, publicat per primera vegada l'any 1874 i passat al català el 1930, impulsat per Acció Catalana Republicana (Guillemet, 1983).

La ciutat va ser precursora en un nou suport de difusió; en aquesta mateixa època es va posar en marxa la primera emissora de ràdio de les nostres comarques, Ràdio Reus, a la qual es va atorgar l'indicatiu EAJ-11 (Martí, 1982), és a dir, l'onzena emissora que es posava en marxa a l'Estat espanyol després de la promulgació de la llei que ho féu possible.

3. LA DICTADURA FRANQUISTA I LA REPRESSIÓ CULTURAL I LINGÜÍSTICA: UN TERRITORI SENSE DIARIS I REVISTES EN CATALÀ

En el primer terç del segle XX, doncs, la societat reusenca visqué un període de gran intensitat política i fou capaç d'impulsar projectes col·lectius de tota mena, moltes vegades al marge de les administracions públiques; però a l'acabament de la Guerra Civil es transformà en una societat vençuda i que fou represaliada pel seu paper en les èpoques anteriors; aquest nou escenari condicionaria en el futur el seu dinamisme cultural i mediàtic. Vegem-ne les causes.

Tothom sembla estar d'acord amb el fet que el nivell assolit per la comunicació social i també per l'exercici professional del periodisme és producte de les condicions socials i polítiques de cada país i de cada època concreta (Colombo, 1997). El franquisme estava per principi en contra de la cultura i de la llengua catalanes; el conjunt de publicacions de tota mena existents fins al 1939 va desaparèixer del tot en acabar la Guerra Civil, de tal manera que la manca de mitjans de comunicació social fou tan evident que fins i tot les autoritats locals de l'època van haver d'impulsar un diari que fes front a aquest problema; dissortadament, el projecte de

l'Ajuntament, anomenat *Diario de Reus de Avisos y Noticias*, tingué poca durada, en concret menys d'un any. Amb aquest panorama, el franquisme féu possible que en l'àmbit de la premsa la capital del Baix Camp depengués a partir d'aleshores de la capital de la província, ja que l'únic diari permès i finançat per la Secretaria General del Movimiento era el *Diario Español de Tarragona*, que presumí de la seva espanyolitat a la capçalera fins al 1977.

Com a conseqüència del que hem dit, durant molts anys les úniques informacions que els ciutadans reusencs rebien provenien d'una mena de gasetta municipal i també, en part, de Ràdio Reus, que, tot i la censura, tractava temes d'actualitat local. Calgué esperar a passar a la dècada dels cinquanta per a disposar de la primera publicació periòdica, el *Semanario Reus* (1952), dirigida per un funcionari municipal, i de la *Revista del Centro de Lectura* (1952), que, tot i les seves limitacions, intentava fer quelcom al marge de l'oficialisme imperant. A part d'aquestes dues capçaleres, va crear-se una publicació de periodicitat més irregular, impulsada per sectors conservadors reusenquistes, aplegats entorn de la Cámara de la Propiedad Urbana, anomenada *Urbs*, la qual defensava el lideratge reusenc al Camp de Tarragona i maldava en tot moment per la creació d'un diari que fos el portaveu dels interessos locals: «Una vez más queremos decir la falta que nos está haciendo en Reus un Periódico diario. Si antes de la guerra teníamos cuatro ¿por qué hoy no podemos tener ni siquiera uno. [...] Ni mensuales, ni semanarios, ni refugios de corresponsalías, solucionan el problema de la prensa reusense. URBS pide que no se demore más la solución de esta demanda justa de una ciudad con tanta tradición periodística» (*Urbs*, 1958).

Passats els anys seixanta i en aplicació del concordat entre l'Estat espanyol i l'Església catòlica espanyola, aquesta darrera va començar a posar en marxa una xarxa radiofònica anomenada COPE, acrònim de Cadena de Ondas Populares Españolas; aquest projecte va representar la creació d'emissores a tots els bisbats espanyols o, com a mínim, una per província; a Tarragona, en comptes d'anar a la capital, la cúria eclesiàstica de la capital va decidir posar-la a Reus. Per tant, aquesta va ser l'única ciutat de les comarques del sud que va disposar de dues emissores de ràdio. Els diaris de paper havien deixat pas, doncs, a les ones electromagnètiques.

La situació de manca de mitjans informatius totalment o parcialment en català va canviar en el període comprès entre el tardofranquisme i la transició cap a la democràcia, és a dir, entre els setanta i els vuitanta. El 1973 va començar a editar-se un setmanari amb voluntat de ser un mitjà popular, amb una línia editorial força eclèctica, anomenat *La Voz de la Costa Dorada*, que tenia continguts bilingües i tractava temes diferents dels del setmanari oficial.

Però calgué esperar fins al 1978 per a veure el naixement de la primera publicació periòdica que volia entroncar amb la premsa democràtica i catalana existent abans de la Guerra Civil; el *Setmanari Mestral*, que així s'anomenava, nasqué grà-

cies a l'impuls de sectors democràtics i catalanistes de la societat civil i també fou fruit de l'esforç d'un grapat de periodistes camptarragonins ja que, tot i que s'editava a Reus, s'adreçava al públic de les tres comarques, Baix Camp, Alt Camp i Tarragonès. Fou una publicació de referència (Guillamet, 1983), però de curta vida; va servir per a donar veu a les forces democràtiques que maldaven per substituir els franquistes que estaven al capdavant dels ajuntaments de les nostres contrades, però malauradament quan aquestes arribaren a les corporacions locals s'oblidaren de la publicació i aquesta finalment va acabar tancant a causa dels greus problemes econòmics que arrossegava.

4. ANYS SETANTA: LA RÀDIO PREN EL RELLEU

Novament Reus es va quedar sense premsa en català. Passat el petit oasi democràtic i catalanista que va significar el *Mestral*, la ràdio va prendre el lideratge informatiu del canvi i es convertí en l'únic espai estable que tenia la llengua catalana als mitjans locals. L'impacte de les programacions de les dues emissores, Ràdio Reus i Ràdio Popular (Castells, 2009), va superar les fronteres comarcals i, amb el *Diario Español* aturat encara en el franquisme i l'espanyolisme, van convertir-se en referents i van liderar així l'opinió pública d'aquestes contrades.

Però la recuperació de la llengua pròpia del país a les emissions de les nostres ràdios no fou una tasca gens fàcil; les fórmules expressives i programàtiques utilitzades fins aleshores eren bàsicament castellanès, tot i que la llengua materna de la majoria dels professionals que estaven davant dels micròfons era la catalana. Ateses aquestes circumstàncies, val a dir que el nivell lingüístic de la producció de continguts era francament millorable; tanmateix, la voluntat va poder més que les dificultats i, així, quan l'any 1977 en Joaquim Maria Puyal va fer la primera retransmissió en català a Ràdio Barcelona, Ràdio Reus va anar-hi al darrere i la va emetre simultàniament. Va acceptar el repte i es va convertir per la seva part en la primera emissora fora de la capital a retransmetre esport en català, en aquest cas el joc local per antonomàsia, l'hoquei damunt patins. El fet anecdòtic és que, tal com ho féu en Puyal, aquí també va caler trobar un assessor lingüístic que impedís que la narració de la competició es convertís en una explosió de barbarismes; la tasca concreta d'ensinistrar el periodista de torn fou encomanada a Josep Lluís Carod-Rovira, que havia estat corrector del *Setmanari Mestral* i que més tard seria president d'Esquerra Republicana de Catalunya i vicepresident del Govern de la Generalitat de Catalunya.

Els esforços perquè la ciutat recuperés la premsa escrita no acabaren amb la mort del setmanari intercomarcal *Mestral*. Hi havia molta gent, ciutadans i professionals del periodisme, que seguia pensant que feia falta emplenar el seu buit i tornar-ho a intentar. Hi hagué una circumstància que ho afavorí: a finals de

l'any 1985, l'oficialista *Semanario Reus* va anar a caure a les mans de Reddis, el grup empresarial més fort que existia aleshores a la ciutat; el seu director general, en Francesc Cailà, el va posar en mans del grup de periodistes que havien impulsat el *Mestral*, els quals, per garantir-ne la transformació, cercaren novament el suport de diferents particulars.

L'any 1986, de les cendres del setmanari franquista, naixia el *Reus Diari*, el seu títol ja ho volia dir tot; en opinió dels seus promotors, les males experiències anteriors havien de servir per a consolidar d'una vegada un diari reusenc i en català. Dissortadament tampoc en aquesta ocasió les coses anaren bé; després d'una arrencada prometedora, els promotors, confosos per l'èxit de l'edició setmanal, decidiren sortir dos cops a la setmana, però a partir d'aleshores les coses van començar a anar malament. El 1990, de cara a impedir-ne la desaparició, es van fer gestions de tota mena i finalment va ser comprat pel Grup Dalmau, editor del diari *La Mañana* de Lleida; aleshores sí, però sota una altra perspectiva, que es convertí en un diari, exactament en el *Nou Diari*, publicació de complicada vida i que va acabar el seu camí l'any 1995 (Guillamet, 1983).

5. EL PRESENT: L'AUDIOVISUAL, LA XARXA I UN NOU INTENT DE FER OPINIÓ PUBLICADA

Des del seu tancament, el buit deixat pel *Reus Diari* ja no ha estat omplert per cap nou projecte. Bufen mals temps per a la premsa escrita, sobretot per a la de periodicitat més curta. Hom parla de la desaparició en pocs anys dels anomenats mitjans convencionals (Castells, 2009); aquest és vulgues no vulgues el context que sembla dibuixar l'anomenada convergència digital i la societat en xarxa. Tanmateix, la supervivència de la comunicació local sembla garantida pels mitjans audiovisuals, és a dir per la ràdio i la televisió, tot i que sembla que només durant un període limitat; això si abans la crisi econòmica que estem patint no s'acaba d'emportar els pocs mitjans que fan mans i mànigues per sobreviure en aquest context tan complicat.

La ciutat de Reus compta ara amb tres emissores de ràdio que emeten totalment o parcialment continguts locals i en català; des de l'any 1999 també disposa d'una televisió. Són Ràdio Reus, Ràdio Popular de Reus, Punt 6 Ràdio i Canal Reus TV. A diferència d'altres indrets de Catalunya on els ajuntaments han hagut de crear mitjans públics per a bastir un mínim sistema de comunicació local, a la capital del Baix Camp tots els mitjans existents són de titularitat privada, encara que la major part tinguin convenis de col·laboració amb les administracions públiques; dos són mitjans pertanyents a empreses de fora i la resta són de casa.

Com ja va passar durant la transició, actualment l'opinió publicada sembla tenir menys pes que l'audiovisual; a més, igual que succeïa després de la Guerra Civil, la premsa diària continua estant en mans foranes, i importants sectors de la

societat reusenca ho consideren una minusvàlua. Fa pocs anys el debat sobre la manca d'un diari es va tornar a obrir i algunes institucions públiques com la Cambra de Comerç, i es deia que el mateix Ajuntament, tornaren a considerar la possibilitat d'endegar un nou projecte.

La crisi econòmica ha refredat els ànims, però la voluntat que la ciutat tingui una publicació periòdica pròpia no s'ha esgotat. Des de principis del 2012, malgrat tots els mals averanys, s'ha posat en marxa una publicació informativa mensual de qualitat que vol deixar testimoni escrit d'una època que s'endevina que serà transcendental per al futur de la ciutat. Valor i fe no els manca als promotors d'aquesta revista, que manifesta que vol entroncar amb la tradició periodística inaugurada pel *Mestral* i que, per cert, porta per títol el símbol oficial de la direcció espacial que pren aquest vent tan nostre, *NW*.

6. EL SISTEMA MEDIÀTIC REUSENC EN L'HORIZÓ DE LES XARXES VIRTUALS

Existeix coincidència a reconèixer que el nostre món s'està desenvolupant en forma d'allò que es coneix com a *societat xarxa*, la qual creix en una multiplicitat d'entorns culturals diferents, generats bàsicament per la història que té cadascun d'ells (Castells, 2003). Tot i que, com hem dit a l'inici, el concepte *xarxa* aparentment ens remet a la globalitat, no és menys cert que s'estructura des de l'escala local; per tant, és per aquesta raó que alguns experts opinen també que les identitats culturals minoritàries geogràfiques i lingüístiques com la nostra subsistiran i constituïran les trinxeres de resistència d'aquells grups socials que es neguen a ser subsumits per la cultura global (Castells, 2003).

La societat en xarxa és, doncs, una realitat que es va consolidant i que, malgrat tot, dona lloc a l'esperança; tanmateix, res serà fàcil pels elements de la biocenosi que integra l'ecosistema mediàtic reusenc. Als agents els cal reaccionar i adaptar-se als nous reptes. La rauxa i l'empenta que va distingir la societat reusenca del primer terç del segle xx han romàs entre nosaltres i constitueixen aquestes particularitats de l'entorn que hem intentat de descriure en aquestes breus pinzellades; però ara cal fer front als grans desafiaments que estan marcant aquesta primera part del segle XXI.

El primer dubte que es plantegen per tot arreu els investigadors, els professionals i les empreses és veure què passarà amb la premsa de paper i la ràdio i la televisió hertzianes; si només canviaran la seva configuració actual o si les transformacions seran més profundes; també hom es qüestiona quins són els terminis temporals d'aquesta transformació. Ara per ara, el que sí que comencem a conèixer és quines seran les noves plataformes escollides per les quals circulen i circularan les informacions i també l'entreteniment: l'ordinador de casa, les tauletes tàctils i els telèfons mòbils.

Els segles XIX i XX Reus va ser capdavantera per la varietat i la qualitat informativa dels mitjans de comunicació dominants aleshores, també per la seva aposta pel periodisme combatiu i en català; ara toca fer altres coses, ara és el moment de canviar i adaptar-se als nous suports però fent la mateixa feina, és a dir la de contribuir a la modernització de la societat reusenca, d'afavorir el debat públic i de ser vehicles d'expressió de la nostra llengua i cultura.

JOSEP M. MARTÍ
Doctor en ciències de la informació
Universitat Autònoma de Barcelona
Col·legi de Periodistes de Catalunya

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ANGUERA, P.; CABRÉ, R. (1979). *Ideologia i història dels diaris reusencs en català*. Reus: Centre de Lectura.
- CASASÚS, J. M. (1987). *El pensament periodístic a Catalunya*. Barcelona: Curial. (Biblioteca de Cultura Popular; 65)
- CASTELLS, M. (2003). *La societat xarxa a Catalunya*. Barcelona: UOC.
- (2009). *Comunicació i poder*. Barcelona: UOCpress.
- COLOMBO, F. (1997). *Últimas noticias sobre el periodismo*. Barcelona: Anagrama.
- GUILLAMET, J. (1983). *La premsa comarcal: Un model de periodisme popular*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura.
- MARTÍ, J. M. (1982). *Les emissores comarcals de Catalunya*. Barcelona: IORTV.
- MOLLÀ, T. (2008). «Llengua i comunicació en l'era digital». A: CUENCA, M. J.; PITARCH, V. (cur.). *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Castelló de la Plana en homenatge a les 'Normes' de Castelló*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Urbs* (1958) [Reus], núm. 28 (octubre-novembre).